

P I D E B R U I J N

E N G G A G E M E N T +

S T E E D E M B O U W

P I D E B R U I J N

E N G G A G E M E N T +

S T E E D E M B O U W

PROTOTYPE EDITIONS

DE ORGANISATIE
VAN ENGAGEMENT
PETER KUENZLI

Iedere opdrachtgever wil kwaliteit. Burgers die tevreden zijn met de gerealiseerde buurten, huizen en voorzieningen. Kinderen die veilig naar school kunnen en opgroeien in een stimulerende en mooie omgeving. Investeerdere die in de rij staan om de plannen uit te voeren, zodat de optimistische voorspellingen over wanneer alles dan echt klaar is ruimschoots kunnen worden gehaald. Liefst ook erkenning voor wat is gepresteerd uit de vakwereld en als het kan hier en daar een mooie prijs. Daarbij wil een opdrachtgever behoed worden voor vervelende verrassingen zoals onuitvoerbare plannen, financiële tegenvallers of onhoudbare contracten.

Maar hoe zorgt een opdrachtgever in de stadsontwikkeling ervoor dat dit voor elkaar komt? Waarvoor moet hij zorgen en wat moet hij ook zeker nalaten? Hoe schept hij condities voor excellente kwaliteit?

Van alle keuzen die een opdrachtgever maakt is de keuze van de stedenbouwkundig en landschappelijk ontwerper altijd een van de eerste en meest belangrijke. Wanneer een goede ontwerper is gekozen, komt het erop aan dat deze wordt gekoesterd, zodat zijn creativiteit, professionaliteit en energie maximaal ingezet kunnen worden voor het maken van het best mogelijke plan voor de transformatie of uitbreiding van de stad in de gegeven situatie.

In deze tekst wordt uiteengezet hoe de gemeente Enschede heeft gezorgd voor het creëren van werkbare kaders, waarbinnen de stedenbouw en het engagement van Pi de Bruijn maximaal konden opbloeien in de bijzondere omstandigheden na de vuurwerkramp in Roombeek van 13 mei 2000.

Stedenbouwkundig plan

Een goed stedenbouwkundig plan is in mijn ogen geworteld in de lokale geschiedenis en omstandigheden. Het biedt ruimte aan huidige en toekomstige ruimtevragen en kan nu en in de toekomst maatschappelijke en economische initiatieven verwerken. Een plan dat ruimtelijke kwaliteit en veiligheid van de openbare ruimte waarborgt en

samenhang en herkenbaarheid biedt in het publieke domein.

In Roombeek kwam daar door de vuurwerkramp een aantal specifieke eisen bij. Het vertrouwen in de overheid was ernstig geschokt. De wederopbouw van Roombeek moest uitdrukkelijk zorgen voor het terugwinnen van vertrouwen. Direct na de ramp werden afspraken gemaakt, waarin onder meer het recht op terugkeer, desgewenst op de eigen kavel, werd vastgelegd en werd afgezien van onteigening. Het nakomen van deze afspraak betekende dat stedenbouwkundige plannen de bestaande verkaveling als uitgangspunt moesten nemen. In de tweede plaats werd afgesproken dat de getroffen en betekenisvol zouden participeren in de planontwikkeling door een interactief, open planproces. Ten slotte was ook het karakter van de oude buurt van groot belang: het oude Roombeek kende een grote functiemenging, een grote sociale en ruimtelijke verscheidenheid in relatief kleine structuren. Uit de participatie kwam duidelijk de wens naar voren om deze karaktertrekken ook in de wederopbouw terug te zien.

Goed opdrachtgeverschap

In het college van B en W werd direct na de ramp het hele college aangewezen als stuurgroep en kregen alle bestuurders deelprojecten voor de directe opvang na de ramp en de wederopbouw toegewezen. Alle gemeentelijke directeuren waren operationeel verantwoordelijk voor een deel van de zestien deelprojecten die waren gedefinieerd. Dit was goed voor de verdeling van het vele werk en de betrokkenheid direct na de ramp, maar leverde de nodige problemen op wat betreft samenhang en afstemming tussen alle facetten en sectoren.

Op 30 oktober 2000 werden de Plannen van Aanpak in de raad behandeld en werd besloten tot een integrale aanpak van de sociale, economische en fysieke wederopbouw op alle schaalniveaus (Roombeek, Enschede-Noord en stad). Ook werd besloten een compacte, slagvaardige, resultaatgerichte en onbureaucratische

projectorganisatie op te zetten, als gemeentelijke regievoerder van de wederopbouw. Het college heeft twee parallelle externe selectieprocedures in gang gezet, voor de stedenbouwkundig ontwerper en voor de directeur van het Projectbureau. Pi de Bruijn en ik hebben in dezelfde vergadering eind 2000 kennisgemaakt met het college van B en W en zijn aan het werk getogen.

Vrij naar architect W. van Tijen, die signaleerde dat er in Nederland vooral gebrek is aan goed opdrachtgeverschap, heb ik me steeds voor ogen gehouden dat een goede ontwerper een opdrachtgever verdient die

- › op ieder moment persoonlijk aanspreekbaar is;
- › in intensief overleg met betrokkenen uit het rampgebied een visie ontwikkelt over de wederopbouw van Roombeek en dat vertaalt in een helder ruimtelijk programma en de in de gegeven situatie meest kansrijke ontwikkelingsstrategie;
- › zorgt voor een op zijn taak berekende bestuurlijke en ambtelijke organisatie en een ook voor ontwerpers stimulerende werkomgeving;
- › tijdig zorgt voor voldoende middelen (geld, grond, capaciteit, informatie);
- › het gehele proces van programmering, planvorming en realisatie goed beheerst.

Een goede opdrachtgever heeft als primaire verantwoordelijkheid dat het gewenste plan ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Daartoe investeert hij parallel aan het planproces in mogelijke initiatieven in het gebied en in contractvorming met een groot scala aan partijen voor de ontwikkeling en realisatie van onderdelen van het plan.

Organisatie Roombeek

Op de dagen dat Pi de Bruijn in Enschede werkte, trof hij op de Voortsweg in het prachtige pand van de oude Menko-fabrieken een goed draaiend Projectbureau aan. Het kantoor met atelierruimten was per 1 maart 2001 gehuurd en al snel was daar een organisatie opgebouwd die groeide

naar circa vijftig mensen in 2003 om daarna weer af te nemen tot circa tien mensen in het laatste jaar (2008). Dit ging niet allemaal zonder slag of stoot. Het Enschedese college nam in de B en W-vergadering van 3 april 2001 op mijn voorstel een aantal verreikende besluiten, geadviseerd door onder meer de Commissie Meijer.

- › De oprichting van het Projectbureau Wederopbouw (PBW) als tijdelijke tak van dienst. Het PBW krijgt de gemeentelijke regie over de voortvarende wederopbouw van de stad in sociaal, economische en fysiek opzicht. Missie daarbij is dat 'de wond in de stad wordt geheeld en dat het stadsleven beter dan ooit zijn loop herneemt.' Het Projectbureau verzorgt de voorbereiding van alle besluitvorming over de wederopbouw, de onderhandelingen met het rijk over de kwaliteitsimpuls, alle in- en externe communicatie en selectie en contractering van marktpartijen.
- › Bij de wederopbouw wordt het rampgebied van 42 hectare samengevoegd met de (restanten van) het binnenstedelijke Vinex-plan Groot Roombeek tot een gebied van circa 65,2 hectare. Het oude Vinex-plan wordt niet verder uitgevoerd. Pi de Bruijn krijgt de opdracht voor het gehele gebied een stedenbouwkundige structuurvisie op te stellen.
- › Het college wijst Roelof Bleker aan als projectwethouder wederopbouw die alle voorstellen naar en door het college geleidt, inclusief de afstemming met portefeuillehouders en de speciaal voor de wederopbouw ingestelde raadscommissie. De directeur PBW rapporteert wekelijks aan de projectwethouder en zeer regelmatig in het gehele college van B en W.
- › Een zeer ruim (financieel en anderszins) mandaat voor de projectdirecteur binnen de vastgestelde gemeentelijke kaders voor de wederopbouw, waaronder ook de opdrachtverlening en aansturing van het stedenbouwkundig en landschappelijk ontwerp.

Compact, slagvaardig, resultaatgericht en onbureaucratisch – dat was de opdracht immers.

Of dat lukt wordt bepaald door mensen. Veel van de medewerkers van het Projectbureau hebben zich zelf gemeld vanuit grote betrokkenheid met de ramp en de stad. Voor een aantal functies is actief gezocht, binnen en buiten de gemeente. Veel getalenteerde jonge academici hebben hun eerste werkervaring op het Projectbureau opgedaan. Een kleine ark van Noach: van alle soorten een of enkele, maar bij elkaar in staat om de complexe opgave tot een goed einde te brengen, te zorgen voor ruime maar ook heldere opdrachten en productomschrijvingen voor het stedenbouwkundig werk, Pi en zijn medewerkers van de Architecten Cie. te voeden met en te betrekken bij het intensieve participatieproces, te voorzien van grondig onderzoek en informatie en verbindingen te leggen tussen sociale, culturele en economische programma's en de daaruit voortvloeiende ruimtevraag. Ik denk met veel plezier aan de tweewekelijkse overleggen met Pi de Bruijn en de regelmatige telefonades, vooral over nieuwe kansen en mogelijkheden die wij in het vizier kregen en soms over bedreigingen die de kwaliteit zouden aantasten, als wij daar niet eensgezind voor gingen liggen.

Enschedese stedelijkheid

Wezenlijk in het samenspel in Roombeek tussen opdrachtgever en stedenbouwkundige is de afstemming tussen stedenbouwkundig ontwerp en ontwikkelingsstrategie geweest (op welke wijze en met welke partijen wordt Roombeek opgebouwd?). In het stedenbouwkundig ontwerp heeft Pi de Bruijn zich van meet af aan gericht op het handhaven van de stedenbouwkundige structuur op blokniveau, met inpassing van zo veel mogelijk van het nog aanwezige groen en cultuurhistorisch erfgoed. Want wanneer we Roombeek op de traditionele wijze zouden herbouwen, met de gebruikelijke institutionele partijen, dan zou dit nooit kunnen voldoen aan de ideeën die in het participatieproces naar voren waren gekomen.

In de ontwikkelingsstrategie van het PBR van 17 april 2001 adviseer ik het gemeentebestuur om te kiezen ten minste vijftig procent van de koopwoningbouwproductie te laten bouwen door particuliere opdrachtgevers die voor eigen rekening, risico en gebruik wilden bouwen, en dat te doen in alle soorten verkavelingen, zodat dit ook voor een groot scala aan inkomensgroepen bereikbaar zou zijn. Dit impliceerde dat met een aantal grote ontwikkelaars die bouwclaims hadden in het gebied onderhandeld moest gaan worden over compensatie of afkoop van deze claims. Het betekende verder dat de uitwerking van het stedenbouwkundig plan sterk vanuit het perspectief van eigenbouwers gemaakt moest worden en vooral duidelijkheid moest bieden over wat er wel en niet gebouwd mocht worden, met welke gebruiksmogelijkheden, zonder onnodige betutteling in de architectuur.

Op 15 mei 2001 hebben Pi de Bruijn en ik in het College van B&W de ontwikkelingsstrategie en het eerste concept stedenbouwkundig plan gepresenteerd en gezien het instemmende commentaar heeft de 'Enschedese stedelijkheid' zich daarna voortvarend kunnen ontwikkelen, tegen de commentaren van een leger sceptici in, onder meer uit kringen van aannemers en architecten.

De condities waaronder het opdrachtgeverschap in Roombeek is ingevuld hebben een omgeving gecreëerd waarbinnende talenten en de betrokkenheid van Pi de Bruijn konden floreren. De bijzondere omstandigheden van de vuurwerkramp hebben ruimte geschapen voor organisatorische en stedenbouwkundige vernieuwing en een voortvarende realisatie van alle ambities.

Stedenbouw en engagement

De rol van Pi de Bruijn was niet alleen stadsbouwmeester van Roombeek, maar ook die van heelmeester. Het belang van de avonden met getroffen en bij de maquette van het oude Roombeek en de wijze waarop hij alle verhalen in zich opzoog en weer zichtbaar maakte in zijn plannen

kan niet gemakkelijk worden overschat. Hij is een groot communicator met een goede antenne voor alle belangen die in en rond Roombeek speelden.

Zijn afkomst uit de streek helpt daarbij, maar evenzeer zijn vermogen tot luisteren. Als hij de structuur van zijn plan en de hoofdlijnen heeft gevonden, kan hij mensen overtuigen en meenemen in zijn visie. Voor Roombeek was het van groot belang dat hij zich, wellicht juist door zijn ervaringen bij de Dienst Volkhuysvesting van de gemeente Amsterdam en zijn werk aan de Bijlmermeer, heeft bevrijd van de modernistische ballast in de stedenbouw en in staat is ondogmatisch iedere opgave tegemoet te treden met respect voor de genius loci. Hij weet ook goede mensen om zich heen te verzamelen bij de Architecten Cie. In Roombeek waren dat Joost van den Hoek als stedenbouwkundig ontwerper voor de structuurvisie, Pieter van Wesemael die het programmatisch onderzoek voor de structuurvisie aanstuurde en Hans van de Wijgert die verantwoordelijk was voor de dagelijkse aansturing van de productie bij de Cie en de afstemming met het projectbureau. De gemeente Enschede heeft in Roombeek gezorgd voor optimale bestuurlijke en organisatorische condities voor deze veelzijdige opgave, en aldus de basis gelegd voor het slagen van het stedenbouwkundig ontwerp en de invulling van de rol van supervisor. Pi de Bruijn heeft daardoor zijn inspirerende ideeën en plannen tot volle bloei kunnen laten komen.

Peter Kuenzli, directeur Projectbureau Roombeek van de gemeente Enschede 2000-2005, opdrachtgever van Pi de Bruijn.